

DIN TRECUTUL LEGĂTURILOR MEDICALE ROMÎNO-MAGHIARE

(Pînă în a doua jumătate a sec. XIX.)

Dr. Bologa Valeriu și Dr. Spielmann Iosif

De veacuri poporul român și poporul maghiar trăiesc înrațiți. Înalte-s culmile Carpaților, dar totuși nu i-au putut despărți. În vremuri de restriști, serbii moldoveni și cei din Țara Românească, coborînd trecătorii Carpaților, își găsesc adăpost în Ardeal. Aceeași cale o bat spre Moldova și Muntenia haiducii și iobagii bejenari, romîni, maghiari și secui fugiți de sub jugul moșieresc Tirgoveți și meșteri, cărturari exilați și luplători pentru libertate au umblat și ei pe aceste drumuri.

Jugul feudal și stăpînirea străină apasă în aceeași măsură pe iobag că-i român, că-i maghiar. Ady Endre vestitorul revoluției democratice burghize se întrebă pe drept cuvînt:

„De ce din mii de frînte chinuri
Nu crește-o uriașă vrere
Cînd slavă-ungară sau valaha
Durerea-i vai, tot, o durere
De o mie de ani, ocară, chinul
La toți ni-s rude apropiate
De ce nu ne-ntîlnim c-un vuiet
Pe a cugetului baricade.“

(Trad. E. Jeleleanu)

Nu numai între răsculații de la Bobilna, țărani luptători ai lui Horia și ai lui Dózsa se înfîlesc iobagi romîni și maghiari, ocară și amarăciunea comună a intrunit adesea pe aceleași baricade ale luptei pentru ideal pe medicii romîni și maghiari în lupta pentru apararea sănătății poporului.

Cei mai buni dintre medicii noștri progresiști acuzînd stăpînirea au arătat cit de mare este mizeria socială și sanitară a celor două popoare înfrățite. Important este rolul medicilor romîni în începuturile unei științe medicale maghiare, însemnat e aportul celor maghiari la formarea unei medicini științifice romînești. Comune sînt numeroase procedee vindecătoare ale medicinei populare maghiare și romîne.

Soarta comună ne-a dat multe dovezi privind legăturile medicale ale istoriei celor două popoare.

Proprietatea feudala asupra pamintului s-a zămislit atit în Ungaria cit și în Țările Rominești în singe și silnicie. Iobagul și șerbul era supus puterii moșierului. În Ardeal, reglementarea robotului și a dijmei exista numai pe hirtie, în realitate, iobagul robotea săplămina întreaga pe pământul feudalului. Țăranul și sluga de pe moșie nu avea dreptul să poarte haine de postav, pantaloni, cisme, cușmă și cămașă de pînză. Într-o ordonanță urbanială se precizează și aceea ca un iobag ajuns la o anumită vîrstă trebuie silit să se căsătorească. Cînd în economia agrară se ivește simburile relațiilor capitaliste, asupra iobagilor crește și mai mult. Acum țăranul nu este exploatat numai de stăpînii feudali ci și de colonialiștii habsburgici. Ostășimea calareata și pedestra este întreținuta de țărani (deperdita). Dările erau stoarse fără mila, noi și noi sarcini urbariale intră în vigoare. Proprietatea feudala alodială este în creștere, pămînturile iobagilor devin tot mai mici. Chiar și pe cîrămizi se instituie o taxă specială, de aceea iobagii își cladesc casele din chirpici. Tot mai dese sint răscoalele iobage, iară și iara țăranii refuză să muncească și fug de pe pămîntul stăpînilor. După insuccesul razmeritei de la Ciceu (1764) secuii emigrează în masă în Moldova. În prima jumătate a secolului al XIX-lea sarcinile urbariale tot mai grele au drept urmare pribegia crescîndă a țăranilor. Istoriograful Cserci Mihály în 1823 scrie cu privire la Transilvania: „De aici poporul o ia la fuga, în grupuri, spre Moldova. Ori cum am incerca să-i reținem, rămîne fără rezultat.”

În Principate pătura de țărani liberi dispare treptat, drept urmare a exploatării din ce în ce mai nemiloase a boierimii. Crește numărul șerbilor și al robilor legați de glie.

Boierescul și dijma domnească sărăcesc gloatele țărănești. Și aici țăranul legat de glie muncește din zori și pină-n noapte. La sfîrșitul secolului al XVII-lea el plătește 40 de feluri de dări. Sate întregi părăsesc pămîntul stramoșesc și trec în Oltenia, sau prin strimtoriile Carpaților, în Ardeal și Banat. Răscoalele țărănești se țin lanț.

Între 1670 și 1684 nevoile sint atit de mari, incît țăranii ca să-și asigure hrana, macina coaja copacilor și papura. Cronicarul vremii aceleia are dreptate cînd spune: „Lacrimile săracimii nu se pot usca nici de soare, nici de vînt.”²

Suveranitatea turcă și austriacă, stăpînirea domnului feudal, „a turcului din țară”, au drept urmare o extraordinara raminere în urnă în domeniul sănătății publice. Cei dintii medici din patria noastra apar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea. Primii medici veniți din străinătate își dădeau știința numai pe aur sunător. Primii farmaciști străini scoțînd șapte pi... de pe popor l-au îndepartat pentru multa vreme de lecurile din farmacie.

Poporul este nevoit sa recurga la propria-i experiență tîmăduitoare. Această stare tristă este semnalată la sfîrșitul secolului al XVIII-lea de învațatul botanist din Debretin, Diószeghi Sámuel, care spune: „Este inevitabil și necesar ca poporul sa-și păstreze lecurile sale casnice, și să le folosească, fiindcă putem să afirmăm că abia a 50-a parte a națiunii recurge la ajutorul medicilor învațați și la medicamentele din farmacie... Fiindcă nu are posibilitatea sau nu are dorința să apeleze la medici cu știință și experiență, neavînd încredere în ei, iar de lecurile din farmacie se îngrozește, temîndu-se de cheltuieli.”³

În timpul feudalismului poporul romin și maghiar s-a bizuit pe experiența sa vindecătoare cîștigată de-a lungul secolilor. Această „medicină populară comuna păstrează adesea și unele elemente ale medicinei antice. Amîndouă popoarele numesc hemoragia cerebrală, gută. În vechime se credea că în creier se gasește suspendată o picătură de singe (guta) care, deslipindu-se, aduce moartea omului. Comuna medicinei populare slave, maghiare și romîne îi este și folosirea la gușe a spongiilor de apă dulce, administrate sub forma de praf sau cenușă. Azi știm că acești bureți de apă

¹ Cital din Acsády Ignác, Istoria iobăgimii maghiare. Ed. Szikra. 1948. pag. 331.

² Roller: Istoria RPR 1950, pag. 215.

³ Carte de buruieni medicale, 1813, pag. 343.

dulce, conțin cantități considerabile de iod. Medicina populară română și maghiară utilizează în caz de lingoare, usturoiul (phitoncide). Praful diferitelor specii de licoperdon (de gogoșe) se aplică pe răni (suprafața de absorbție mare, antibiotică). Rominii și maghiarii aplică împotriva ectoparaziților pielii decoctul de veratrum album (stirgoaia). Ei ung cu această zeamă blana vitelor, dar numai acele părți la care animalul nu poate să ajungă cu limba. Conținutul mare în alcaloizi al stirgoaiei explica atât efectul terapeutic cât și precauțiunile luate.

Comună e și folosirea pătrunjelului pentru „pornirea udului” (uleiuri volatile), a ceaiul de mac împotriva durerii, a fumigațiilor cu măsălarică la dureri de dinți (alcaloizi).

E cert că un număr considerabil de procedee clinice actuale se bazează pe experiențele modeste ale maselor. Este indiscutabil că etnoiatria, avizată la experiența ei naivă, lipsita de posibilitatea generalizării științifice, n-a putut să se ridice pînă la siguranța și precizia cercetării științifice experimentale. Cu atât mai mult cu cât în medicina populară procedurile mistice joacă un rol important.

Mizeria și obscurantismul din societatea feudală, lipsa unei centralizări sanitare, au avut drept urmare grozavele ravagii ale molimelor care zeciauă masele muncitoare. Razboaiele pustiitoare, calamitățile naturale au drept consecință endemii de boli de carență (scorbut, pelagră, și alte avitaminoze). Frecventă e și foamea.

Molima și foamea sînt surori bune. În regiunile pustiite de epidemii, magnații aplicau contumaciile, opreau orice circulație. Dar de aprovizionarea populației nimeni nu avea grijă. În anii de mari lipsuri, foamea și revolta își atingeau culmea, poporul se răsula. În privința aceasta au rămas de pomină răscoalele din timpul primelor epidemii de holera. În 1831 țărănimia muncitoare care se hrănea cu rădăcini de pipirig și cu salate făcute cu ciulină sau cu oțet, ținută în contumacie, atacă hambarele castelurilor. În vremea aceasta a început să se cînte versul popular maghiar:

„Furci de fier⁴ la cap de sat,
Dar holera nu s-a speriat;
Popi și domni ea nu doboara,
Pe biet țăran ea îl omoara!”

Istoriograful ardelean Both Péter scrie în autobiografia sa că după seceta din 1718 „cea mai mare parte a secuilor s-a răspîndit în celelalte părți ale Ardealului și în regiunile învecinate ale Murteniei și Moldovei. Aceia însă care au rămas pe loc au luptat în diferite moduri împotriva foametei... Au încercat să amestece făina cu coaja pisată a frasinului... Din mlădițele de alun amestecau două părți cu o parte de griu și își coceau în felul acesta piinea”.

Caracteristic este faptul că într-un articol din „Colecția științifică”, apărut în 1817 în Pesta, se pune problema folosirii drept aliment „a unor plante cultivate cu alte scopuri sau care cresc sălbatic”, ca de pildă fructele de corn, ghinda, meiul, rogozul, rădăcinile de cereluș, lichenul islandic, etc.

Această foamete cronică era provocată de relațiile de producție feudale, de mult depășite, dar menținute în mod forțat.

În felul acesta putem să ne explicăm bolile de carență care secerau masele. Remarcabilul medic și chimist maghiar ardelean, doctorul Nyulas Ferenc (1758—1808) observa și semnaleză „epidemia” de scorbut, răspîndită între iobagii romîni.

El cunoștea bine pe romîni ardeleni. Descrie sărăcia lor, vorbește limba lor. Una din urîrile secetei din 1794 a fost că „poporul de rînd, sleit în urma uscăciunii pomilor, lipsit de orice fel de poame, de legume, mai ales însă de varza murată, îndeosebi valahii, și între aceștia în primul rînd femeile de vîrstă mijlocie, au fost lovite primăvara de molima scorbutului, în cîteva comitate, în mod priunejdios. Umblind prin sate, m-am îngrozit de această napastă grea și morlala... am făcut un raport

⁴ Furca de fier implintată la intrarea în sat era sennul contumaciei, a opreliștei oricărei circulații.

către Guvernium. Am adăugat părerea mea, cum și prin ce mijloace s-ar putea remedia acest mare rău".⁵

La iobagii romini mizeriei i-se mai adaugă și hrana unilaterală și prejudecățile lor religioase. Vestitul medic maghiar și istoriograf al medicinei, Veszprémi István (sfârșitul secolului al XVIII-lea), recunoaște unilateralitatea alimentației maselor de iobagi romini în timpul posturilor. Iși dă seama de legătura ce există între bolile de carență și posturi. „Când soarele este fierbinte ei se lipsesc aproape timp de nouă săptămâni complet de orice fel de carne sau alte alimente animale. Se mulțumesc cu o piine pregătită din cucuruz, coaptă în cenușă, cu poame proaspete și alte alimente vegetale”.⁶

Recunoașterea acestei legături este și mai evidentă în lucrările medicului șef al Aradului Ioan L. Heidenreich (n. 1747). Descriind simptomele scorbutului, el spune că: „Această boală este strins legată de alimentația deficientă și slabă, de posturile severe ale locuitorilor romini de confesiune greco-orientală și de condițiile lor de viață deosebit de triste”.⁷

Corelația între condițiile sociale și între alimentație este bine înțeleasă și de Oroszhegyi-Szabó Józsa (1822—1870).

Acest inimos medic a trăit între 1860 și 1862 în Principate. El, care participase activ la revoluția maghiară din 1848, înțelege bine viața tristă a țaranului și iobagului romin: „Pe lângă împrejurările vieții sale religioase, calitatea alimentației țaranului romin, cu civilizația sa redusă, este determinată în primul rînd de situația și producția patriei sale: acestea au fără îndoială, o mare influență asupra stării sale fizice... Pe izlaurile și livezile sale se îngrașă nenumărate vite, porci și oi, dar pentru un popor străin, el însuși consumă numai ce este mai rău”.⁸

Costache Virnav (1806—1877), unul dintre cei dintii medici ai Moldovei, patriot sincer, descriind țara sa, spunea despre ciangăi: „maghiarii locuiesc mulți între Carpați și între riul Prut, sint de lege grecească, cultivă pămîntul. Vorbesc în graiul seculor ardeleni. Sulzer îi laudă pentru frumusețea lor fizică... și pentru blîndețea lor... Azi nu întrec întru nimic pe ceilalți țărani ai Moldovei, nici în ceea ce privește cultura lor, nici din alt punct de vedere”.⁹

O imagine înspăimîntătoare a consecințelor alimentației unilaterale este dată la începutul secolului al XIX-lea de Grosz Frigyes, unul dintre întemeietorii oftalmologiei științifice maghiare. „Orbul găinii”, este o boală foarte răspîdită în 1837. „Îndeosebi în satul românesc Sint-Andrei (în apropierea Orăzii) mai mult de 100 de persoane suferă de ceea ce se chiamă orbul găinii (hemeralopia). Era un aspect deosebit de trist cînd îi vedeam, după apusul soarelui, cum în lipsa vederii se lăsau conduși acasă, pe calea de la cîmp, de boii lor”.¹⁰

Soarta acestor populații lovite de boli este zugrăvită puternic de același Grosz Frigyes: „Dacă are ceva de vînzare, el vinde. Magnatul îi ia pămîntul. Dacă nevastă-sa e puternică și însulfețită, ea își salvează, cu munca mîinilor ei, bărbatul și copiii de moartea prin foamă”.¹¹

„Antistiile satelor nici nu-și bat capul cu acești nenorociți.”¹²

⁵ Despre puterea medicală a apelor minerale feruginoase în regiunea Rodnei, 1880, pag. 48.

⁶ Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae, Biographie Centuria, III., pag. 189—191.

⁷ Citat după Gortvai, Istoria culturii medicale și a organizației sanitare maghiare mai noi, Budapesta, 1953, pag. 32.

⁸ Viața românească, Cluj, 1942, pag. 133—135.

⁹ Rudimentum Physiographiae Moldaviae, Buda, 1836.

¹⁰ Congresul medicilor și naturaliștilor maghiari ținut în 1846 la Cașovia, Budapesta, 1940, pag. 44.

¹¹ Op. cit., pag. 15.

¹² Op. cit., pag. 17.

Cei mai buni dintre medicii noștri progresiști își dau seama că pricinile mize-riilor sanitare trebuie să fie căutate în condițiile sociale. Majoritatea lor speră că prin cunoașterea binefacerilor culturii se pot rezolva și problemele sanitare.

Pavel Vasici (1806—1881) distinsul medic român din Banat, unul dintre promotorii darvinismului în patria noastră, critică sistemul feudal într-o serie de articole apărute în „Telegraful român”.

Vorbind despre țăranul din Ungaria, el spune: „El, prin ocupațiunea sa, se hrănește pe sine și pe alții, dar în deșert, sudorile de sînge ce le varsă, îl făceau, ca să privească condițiunea aceasta, cea de agricol, ca o pedeapsă. Și într-adevăr, cînd el era silit ca doua, trei și patru zile din cele mai frumoase ale săptămîinii să le lucre pe pămînt strain și pentru folosul altuia, ce plăcere și ce curaj îi mai rămînea ca să lucre și pentru sine și familia sa cu durere și amare!”¹³

Vasici constată că burghezii și moșierii se iau la întrecere în traiul lor somptuos. Alături de burghezia în ascensiune, nici nemeșii nu vreau să rămîna în urmă. „De aceea și cauta să stearcă în sudorile țăranului atîta să poata să țină pas cu bogătașii burghezi.” Vasici își dă seamă ca, soarta țărănimii este aceeași și în Principate. „Să trecem în Țara Romînească și vom alla pe țăranul cu pămîntul Canaanului, cu spatele goale, pină cînd îi spală nevasta cămașa neagră.”¹⁵

În numele libertății umane Vasici luptă împotriva sistemului feudal. Pretinde ca fiecare om să aiba drepturi la viață, la cultură, la dezvoltarea liberă a capacității sale. El vede viitoarea ridicare a agriculturii prin întovărășirea muncitorilor pămîntului.

Și Oroszhegyi-Szabó Józsa critică în mod usturător relațiile feudale din Principate. „Tagma boierească romîna este de o lacomie adinc înrădăcinată... Ea încă tot mai vrea să țina sub jug poporul țării, trupul națiunii. În Muntenia 2000 de familii sînt stăpîne pe 200.000 de șerbi, în Moldova 1000 pe 130.000.” Oroszhegyi are ieșiri vehemente împotriva acestor slări. „Abia poate să existe vreo țară în care moșierul să fie un mai mare tiran al supușilor săi decît pe pămînturile boierilor de aci.”¹⁶ Oroszhegyi considera că e absolut necesar ca legăturile între poporul maghiar și cel român să devină tot mai strînse. Între ei să nu mai fie cearta, ci prietenie. El recomandă ca maghiarii să cunoască temeinic „poporul român, cu care trebuie să se unească frățește.”¹⁷ Acesta a trecut prin nemăsurate suferințe dar n-a pierdut nimic din vitalitatea și din capacitatea sa psihică, el luptă pentru un viitor mai bun.

II.

Istoria învățămîntului medical din patria noastră este deosebit de importantă și din punctul de vedere al legăturilor medicale romîno-maghiare.

La Cluj a luat ființă prima școală medicală superioară de pe teritoriul patriei noastre. Școala medico-chirurgicală, întemeiată în 1775. Menirea ei era să remedieze lipsa tot mai pronunțată de medici, prin calificarea de magiștri chirurghi și de moașe în breslele lor — formînd niște chirurghi diplomați, bine instruiți și din punct de vedere teoretic, ea a avut un rol progresist. Între cei dintîi profesori ai ei îl găsim și pe romînul Ioan Piuaru-Molnar (1749—1815).

Piuaru este purtătorul de cuvînt al tinerii burghezii romîne ascendente. El desfășoară o largă muncă de popularizare și de lămurire. Scrie lucrări istorice, o retorică pentru școlari, o gramatică, un dicționar român-german și cîteva lucrări de popularizare a agriculturii. Înainte de toate însă el este unul din cei mai vestiți oftalmologi ai monarchiei austro-ungare. Activitatea sa ca profesor la Școala medico-chirurgicală din Cluj constituie o punte de legătură între știința medicală a celor două națiuni. Piuaru

¹³ Telegraful român, 1853, nr. 6.

¹⁴ Telegraful român, 1855, nr. 2.

¹⁵ Telegraful român, 1855, nr. 6.

¹⁶ Viața romînească, 1942, pag. 103—104.

¹⁷ Viața romînească, op. cit., pag. 27.

lupta pentru exigența în științe, își sfătuiește studenții ca să-și însușească temeinic știința oculistică, „doar este vorba de sănătatea populației satelor și orașelor”. Conștient de importanța misiunii sale, el atacă cu dârzenie pe șarlatanii și oculiștii ambulanți din țirguri: „Superstițiile lor sînt vrednice ca să-i detestăm și sfîrșitul trist și manoperele lor ne arată cît rău pricinuesc ei.”

Doi medici romîni au fost deschizători de drumuri noi, în învățămîntul universitar maghiar. Dimitrie Nedelcu în stomatologie, Constantin Pomuțiu în psihiatrie. Istoriograful medicali burgezi subapreciază îngîmfați rostul pionierilor. Ei nu înțeleg condițiile grele în care s-a desfașurat activitatea lor, ei țin în evidență numai pe cei care au obținut succese, pe cei definitiv victorioși. Ne revine nouă sarcina să facem dreptate celor care au pornit mai întîi pe o cale nouă.

La începutul secolului al XIX-lea dentistica era o ramură disconsiderată a medicinei, deoarece în această vreme ea era practică de unii meșteri și șarlatani. Elevul romin al profesorului Carabelli din Viena (intemeietorul stomatologiei moderne), Dimitrie Nedelcu (1811—1882), este intemeietorul învățămîntului științific al stomatologiei la Universitatea din Pesta. În 1844 el a fost numit profesor public extraordinar al stomatologiei. Nedelcu a elaborat un plan de studii complex care a cuprins și fiziologia, patologia și terapeutică stomatologică. Dar planurile sale largi s-au lovit de împotrivirea sau indiferența cercurilor universitare conducătoare. El vede just că „Imbolnăvirile dinților trebuie să fie tratate individual în raport cu individul și cu natura boalei sale”. El ia poziție împotriva degradării dentisticii, împotriva izolării bolilor gurii de medicina universală, deoarece știe că dentistica nu constă numai în scoaterea dinților, deoarece ea „ca cea parte a științei medicale care se ocupă cu bolile cavității bucale, are aceeași legătură strînsă cu știința medicală universală ca și cavitățile bucale cu întregul organism”.¹⁸

Prima însărcinare de a preda psihiatria la Universitatea din Budapesta i s-a dat lui Constantin Pomuțiu (1815—1883). În 1847 i s-a încredințat ținerea unor cursuri publice de psihiatrie. Nu cunoaștem amănunțele care l-au determinat să parasească acest post, știm însă că mai tîrziu el a lucrat în Banat, pe urmă la Viena, ca referent medical și sanitar al Cancelariei aulice. Titlul de docent al Universității din Budapesta i l-a pastrat însă și mai tîrziu.

Activitatea lui Victor Babeș (1854—1926) a lăsat urme adînci în istoria medicinei maghiare. La Universitatea din Budapesta el a muncit timp de 10 ani. Au existat legături strînse între el și cercurile cele mai progresiste ale vieții științifice maghiare. A publicat lucrări în colaborare cu Korányi, vestitul internist maghiar și cu Artur Irsai. În timpul procesului antisemit și antidemocratic de la Tisza-Eszlár el a luptat alături de cercurile progresiste, folosindu-se de toate armele oferite de competența sa științifică. Babeș a fost un membru activ al grupului medical, numit cercul Marschall. Din acest cerc faceau parte L. Markusofszki, F. Korányi, chirurgul Balassa, igienistul Fodor și încă mulți alții. Prietenia lor s-a cimentat în zilele de tristă memorie a epocii Bach; ei au pastrat idealurile revoluției de la 1848 și s-au străduit a le aplica în activitatea lor universitară. Ei, respectiv revista „Orvosi Hetilap”, care era cronicul părerilor lor, ducea o luptă aprigă împotriva medicilor grupuți în jurul revistei „Gyógyászat”, publicație periodică reacționară, pusă în slujba cercurilor stăpînitore austriace (chirurgul Kovács, anatomopatologul Pertik).

Luptele izbucneau adeseori în cursul ședințelor consiliului facultății; de cîteva ori ciocnirile s-au ivit chiar în legătură cu Victor Babeș. Grupul „Gyógyászat” a căutat să zădărnicească călătoriile sale de studii în străinătate și cu ocazia plecării sale în România s-a folosit de toate armele agitației șovine împotriva lui. Markusofszki și cercul său au luat o poziție fermă alături de Victor Babeș, în interesul progresului.

Contribuția lui Babeș în dezvoltarea anatomiei patologice și bacteriologiei maghiare e foarte însemnată. Între lucrările din epoca budapesteană a lui Victor Babeș se cuvine un loc de frunte manualului său de bacteriologie tipărit în limba maghiară

¹⁸ Citat după C. P. Salamon: Istoricul stomatologiei maghiare, Budapesta, 1922, pag. 73—98.

Aceasta a fost o lucrare unică în felul ei în acea vreme, unică alături prin caracterul ei de deschizătoare de drumuri noi, prin nivelul ei înalt, prin aportul personal cit și prin concepția sa materialista.

Tot în Ungaria a lucrat și doctorul Augustin Dumitreanu (1852—1930). El a fost înainte de toate un igienist practic. A luat parte la combaterea epidemiei de difterie din 1893 (Maramureș) și 1894 (Năsăud). Mai târziu a ocupat un loc de "frunte în ierarhia sanitară a capitalei maghiare. La cel de al XVI-lea Congres Internațional de Medicină ținut la Budapesta în 1909, a făcut o comunicare despre lupta împotriva prostituției din Budapesta.

Oftalmologul Gheorghe Crăiniceanu (1853—1926), vestit și ca istoriograf al medicinei, la începutul carierei sale a lucrat de asemenea la Budapesta. În colaborare cu profesorul Arkovi a publicat mai multe lucrări de oftalmologie. Importantă e publicația sa despre statistica orbilor din Ungaria.

Găsim medici maghiari în Principate și înainte de revoluția din 1848. Ce i-a adus aici? O viață mai bună, dorul de un ciștiș mai bun, regimul habsburgic care ataca din ce în ce mai mult orice manifestare a materialismului spontan în știință, sau dorința cunoașterii unor țări străine? Cine poate da un răspuns hotărât la aceste întrebări? Fapt este însă ca Molnár Adám (1716—1780), originar din comitatul Vas, a lucrat mai mult de 20 de ani în Principate. La spitalul din Ploești îl găsim tot înainte de 1848 pe salăjanul Dr. Lukács Farkas, doctorul Mózes Károly din Tîrgu-Secuies lucrează de asemenea la Ploești, iar conducătorul serviciului sanitar din Vaslui a fost citiva timp Dr. Kornhoffer György, venit aici din regiunea Komárom (Komárno).

Odată cu apariția burgheziei și în urma începuturilor capitalismului ia naștere și în Moldova prima asociație științifică: „Societatea de medici și naturaliști” (1834). Regulamentul organic, elaborat în timpul protectoratului rusesc, a avut un rol decisiv în înființarea acestei societăți. Un imbold hotărâtor întemierii societății de medici și naturaliști din Iași a fost dat de generalul rus Pavel Kisseleff.

În epoca aceasta valorificarea solului și subsolului, modernizarea agriculturii, începuse să prezinte interes și pentru clasa stăpînitoare. Nu este deci întâmplător că în programul Societății de medici și naturaliști din Iași se găsesc puncte privind ameliorarea condițiilor sanitare, răspîndirea învățăturii și în primul rînd studierea florei, faunei și a bogățiilor minerale ale țării. În ordinea de zi a ședințelor ei figurează probleme de agrotehnică, ca de pildă folosirea frunzelor viței de vie, selecția păioaselor, ameliorarea raselor de oi, etc.

O manifestare a ideologiei burghize este și încercarea de a organiza un muzeu de științe naturale și de a-l populariza. Această colecție urma să aibă un rol și în combaterea credințelor obscurantiste și a superstițiilor.

Promotorii acestei societăți au fost medicii Iacob Cihac și M. Zotta. La întemierarea societății și la elaborarea statutelor ei a luat parte activă și maghiarul Viola József (1770—1858). Originar din secuime, el ajunge din Bucovina în Moldova și se stabilește aici definitiv, ocupă poziții înalte, și cîștiga merite serioase în reorganizarea spitalelor din Moldova, în combaterea epidemiei de ciumă și holeră. Încea din 1830 activează intens în cadrul cercului de lectură medicală înființat la Iași. Cînd se înființează societatea științifică Viola o sprijină nu numai cu știința și autoritatea sa ci și din punct de vedere material. Citiva timp el a fost și vicepreședintele ei.

Maghiarul Szabó József, membru al societății ieșene, a jucat un rol însemnat în studiul și cunoașterea faunei și florei Moldovei. În 1835 el alcătuiește împreună cu Iacob Cihac și cu farmacistul Edel enunțată plantelor Moldovei. În colaborare cu Cihac el a strîns material privind medicina populară umană și veterinară moldoveană. Valorosul sau ierbar l-a daruit muzeului societății.

Unul dintre întemeietorii cercului de lectură și al Societății de medici și naturaliști a fost maghiarul Anton Abrahámfi. În 1833 el era primul secretar al cercului. Împreună cu protomedicul Zotta el a făcut analiza chimică a mai multor ape minerale din Moldova (Sarul Dornei, Borcea, Hangul, Strunga), descriind și calitățile lor vindecătoare. Mai târziu munca lui Abrahámfi a fost continuată de un alt farmacist ma-

ghiar, Kónya Sámuel (1854—1940). Ajuns mai tirziu profesor de chimie medicală la facultatea de medicină din Iași, el a studiat în mod perseverent apele minerale ale Moldovei. Kónya a reprezentat Societatea de medici și naturaliști și Universitatea din Iași la mai multe congrese internaționale, așa de pildă și la al XII-lea Congres Internațional de Medicină din Moscova.¹⁹

Între membrii de onoare și corespondenți ai Societății de medici și naturaliști din Iași găsim și numeroși oameni de știință maghiari, ca de exemplu pe Láng Adolf (1795—1863), farmacist și botanist din Nyitra, pe Lenhossek Mihály (1773—1840), profesor de fiziologie și anatomie la Universitatea din Pesta, pe anatomul Reisinger Márton, profesor universitar, pe paleontologul Kubinyi Ferenc și alții.

Învățământul universitar din Principate a avut de asemenea de luptat cu greutate în evoluția sa. „Monstruoasa coaliție” a dușmănit în aceeași măsură muncitorimea și știința progresistă. Medicii progresiști din patria noastră care au luptat pentru un învățământ științific rominesc, în frunte cu Nicolaie Krczulescu și cu Carol Davilla, au întâmpinat multe greutăți. Strădania lor a fost încununată de succes abia în 1869—1870, când a luat ființă Facultatea de medicină din București. Alături de Davilla s-a găsit în această luptă pentru crearea unui învățământ medical român și maghiarul Fialla Lajos (1831—1911). Acest medic talentat, născut în Baja, a luptat cu arma în mână în armatele revoluționare maghiare din 1848. După înabuşirea în singe a luptei pentru independența maghiară, Fialla vine în România (1856—1857). El și-a pus talentul său medical, umanitatea și credințele sale democratice în slujba apărării sănătății poporului român. La Școala națională de medicină și farmacie a lui Davilla, Fialla a predat pe rând, anatomia, histologia, fiziologia și oftalmologia. El a introdus în această școală învățământul anatomiei pe cadavru. A fost medicul primar al spitalului Filantropia din București. A făcut cu succes o serie de operații la orbi din naștere. La parte la întemeierea revistei „România medicală”. În războiul pentru independență din 1877—1878 a fost unul dintre organizatorii și diriguiitorii serviciului sanitar, lăta ce scrie el, cu căldura și dragoste, despre aceste vremuri istorice: „Am văzut poporul român cu arma în mână, săpînd din nou numele sau pe pagini glorioase. Perice fiecare căruia soarta i-a dat un rol cît de mic în giganta evoluțiune a poporului român. Am mîndria că am făcut tot ce am putut, ca am contribuit voios la independența romînă și am lucrat puternic la alinarea suferințelor ostașilor noștri”.

V. Babeș luind o poziție ferină împotriva forțelor oculte care au deschis anti-democraticul proces de la Tisza-Eszlár, iar Fialla luptînd în primele rînduri ale combatanților de la Plevna și Grivița, deși pe pămînt străin, au luptat amîndoi pentru eliberarea propriului lor popor.

Poate nu fiecare medic dintre cei care au jucat un rol în adîncirea legăturilor medicale romino-maghiare, a înțeles pe deplin faptul că pentru libertatea propriului lor popor, pot lupta și pe pămînt străin, dar cei mai buni dintre ei prin activitatea lor au confirmat cuvintele poetului: „același e glasul Tisei și al Oltului”.

Cît de simplu și adevărat exprima Pavel Vasici acest adevăr: „Nu trebuie de noi să fie cinstit omul pentru ca este român și de legea cutare, ci pentrucă este bun, pentru că nu defaimă pe vecinul său, pentru că nimeni nu-i face ce lui nu-i place. Apoi, fie român sau turc, grec sau țigăn, neamț sau ungar, aibă legea creștinească, evreiască sau mohamedană, este totdeauna vrednic a fi de noi iubit și cinstit”.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd în istoria patriei noastre apare tot mai conștient proletariatul maghiar și român, adîncirea legăturilor strînse între cele două popoare, și pe teren sanitar, devine o sarcină de bază. Dar această epocă este un capitol nou, calitativ diferit al istoriei legăturilor medicale romino-maghiare, care necesită cercetări noi și ample.

¹⁹ Cf. S. Izsák Aspecte din trecutul medicinei rominești, București, 1954.